

İNCİRLİOVA ERBEYLİ KÖYÜ SARI HÜSEYİN AĞA KÜLLİYESİ

İNCİRLİOVA ERBEYLİ VILLAGE SARI HÜSEYİN AĞA COMPLEX

Alper ATICI*

ÖZ

İncirliova, günümüzdeki idari taksimata göre Aydın'a bağlı bir ilçedir. Doğusunda Aydın, batısında Germencik, kuzeyinde Tire, güneyinde ise Büyük Menderes Nehri ve Koçarlı ilçesi yer almaktadır. Erbeyli köyü, İncirliova'nın güneybatısında, ilçe merkezine yaklaşık 9 km mesafededir. Erbeyli, Osmanlı Dönemi'ndeki idari taksimata göre Aydın Vilayeti'nin Güzelhisar kazasına bağlı mahalleler arasında yer almaktadır. Osmanlı Devleti kaynaklarında Erbeyli adı ilk olarak 1461 tarihindeki defterde geçmektedir. Çalışmaya konu olan külliye Erbeyli köyü içinde düz bir alana konumlandırılmıştır. Cami merkezli külliye kuzeydoğusunda medrese, sebil ve batısında hazire bulunmaktadır. İnşa tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte caminin kapısının yukarısında Sarı Hüseyin Ağa tarafından 1891 yılında inşa ettirildiği yazılıdır. Cami, plan düzenlemesi bakımından tek kubbeli kübik gövdeli camilere bir örnektir. Yapı, tek kubbeli kübik gövdeli camilerden mihrap yönündeki kubbeli bölümün kuzeyine eklenen üç bölümlü kubbeli mekânla harimin dikdörtgene uzatılmasıyla farklılık göstermektedir. Cami, plan ve mimari özellikleri itibariyle döneminin özelliklerini sergilemesinin yanı sıra Batılı sanat akımlarının da etkisiyle Osmanlı sanatında görülen bezeme programına sahiptir. Bir dönem kulüp binası olarak da kullanılan medrese, külliye'nin doğu ve kuzey sınırını belirleyen iki ayrı dikdörtgen kütleli binadan meydana gelmektedir. Medrese, malzeme bakımından cami ile benzer özellikler sergilediğinden cami ile çağdaştır. Sebil, malzeme ve inşa tekniği bakımından değerlendirildiğinde cami ve medreseden farklı zamanda inşa edilmiştir. Caminin batısındaki hazire yapının banisi ile ailesine mensup kişilerin mezarları bulunmaktadır. Mezar taşlarının bezeme kompozisyonunda akant yaprakları, asma ağacı, servi ağacı ve vazodan çıkan çiçek motifleri görülmektedir. Cami ve mezar taşlarındaki süslemeler üslup bakımından değerlendirildiğinde 18. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar Batı Anadolu'da görülen motif ve kompozisyonlar oldukları anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Aydın, Osmanlı mimarisi, külliye, cami, medrese, sebil, hazire.*

ABSTRACT

İncirliova is a district of Aydın according to the current administrative division. Aydın is located in the east, Germencik in the west, Tire in the north, and the Büyük Menderes River and Koçarlı district in the south. Erbeyli Village is located in the southwest of İncirliova, about 9 km from the town centre. According to the administrative division

* Dr. Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fak., Sanat Tarihi Bölümü, Samsun. ♦ ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4202-8170> ♦ E-mail: alper.atici@omu.edu.tr

in the Ottoman Period, Erbeyli is among the neighbourhoods of Güzelhisar in Aydın Province. In the sources of Ottoman Empire, the name Erbeyli is first mentioned in a book dated 1461. In that year, Erbeyli was recorded as having 6 households; in 1475, it had 21 households, 11 mücerred (single households), and 2 exempt households; in 1512, it recorded 10 households and 3 exempt households; and in 1529, it had 17 households, 8 mücerred, and 1 exempt household. According to the records in 1461, 1475, and 1512, the average number of households was around 10, which increased to 26 by 1529. According to the 1573 tahrir book, the number of inhabitants was recorded as 21. The Temettuat book from 1844-1845 indicates that there were 51 households in Erbeyli. Today, the settlement known as Erbeyli, part of the İncirliova district of Aydın, is one of the villages that have continued to exist since the Ottoman period. The külliye, which is the subject of this study, is located in a flat area of Erbeyli Village. The mosque-centered külliye includes a madrasah, a fountain to the northeast, and a treasury to the west. Although the exact date of construction is unknown, it is inscribed above the gate of the mosque that was built by Sarı Hüseyin Ağa in 1891. The mosque is an example of single-domed cubic body mosques in terms of its plan arrangement. This building differs from typical single-domed cubic body mosques by extending the harim into a rectangle, with a three-section domed space added to the north of the domed section in the direction of the mihrab. In addition to exhibiting the characteristics of its period in terms of plan and architectural features, the mosque displays a decorative program influenced by Western art movements, seen in Ottoman art. The madrasah, which was also used as a clubhouse for a period, consists of two separate rectangular buildings that define the eastern and northern boundaries of the complex. The madrasah is contemporary with the mosque, as it exhibits similar characteristics in terms of materials. Sebil, in terms of materials and construction technique, the mosque and the madrasah were built at different times. The graves of the building's founder and members of his family are located in the hazira in the west of the mosque. The decorative composition of the gravestones includes motifs of acanthus leaves, vine trees, cypress trees, and flowers emerging from a vase. When the decorations on the mosque and tombstones are evaluated in terms of style, it is understood that they feature motifs and compositions, characteristic of Western Anatolia from the second half of the 18th century to the first half of the 20th century.

Keywords: *Aydın, ottoman architecture, Sari Huseyin Aga, complex of buildings, mosque, madrasah, fountain, graveyard*

GİRİŞ

İncirlioiva, günümüzdeki idari taksimata göre Aydın'a bağlı bir ilçedir. 1310 yılında Aydın oğulları Beyliği hakimiyetine giren Aydın, 1426 yılında Osmanlı topraklarına katılana kadar Aydın oğulları hâkimiyetinde kalmıştır¹. Aydın, Osmanlı Dönemi'nde ise Aydın sancağı ya da livası ismiyle Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlı bir vilayet haline gelmiştir². Aydın sancağı; Güzelhisar, Sultanhisar, Arpaz, Birgi, Tire, Bozdoğan, Kestel, Yenişehir, Ayasuluk, İzmir, Çeşme, Alaşehir ve Sart kazalarından meydana gelen geniş bir idarî bölgeyi kapsar ve merkezden tayin edilen sancak beyi tarafından yönetilmiştir³. Aydın sancağına bağlı Güzelhisar kazasının aynı zamanda sancağın merkezi konumunda olduğu ve 17. yüzyıla gelindiğinde 26 mahallesinin bulunduğu anlaşılmaktadır⁴. Güzelhisar'a bağlı mahalleler arasında Erbeyli/Erbeyli karyesi de yer almaktadır. Erbeyli karyesinin adı ilk olarak 1461 tarihli tahrir defterinde geçmektedir. Erbeyli karyesi, 1461 yılında 6 hane; 1475 yılında 21 hane, 11 mücerred ve 2 muaf; 1512 yılında 10 hane, 3 muaf; 1529 yılında 17 hane, 8 mücerred, 1 muaf şeklinde deftere kaydedilmiştir. 1461, 1475 ve 1512 tarihli defterlere göre ortalama 10 civarında olan nefer sayısının 1529 yılında 26'ya yükseldiği görülmektedir. 1573 yılındaki tahrir defterine göre ise karyedeki nefer sayısı 21'dir⁵. 1844-1845 yılına ait Temettuat defterindeki kayıtlara göre Erbeyli karyesinde 51 hanenin yer aldığı görülmektedir⁶. Günümüzde Aydın'ın İncirlioiva ilçesine bağlı Erbeyli mahallesi olarak bilinen yerleşim yeri, varlığını Osmanlı Dönemi'nden itibaren sürdürmeye devam ettirmiş köylerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada köyün içinde yer alan, bünyesindeki az sayıda mütevazı yapılardan meydana gelen külliye, mimari, süsleme, malzeme ve yapım tekniği özellikleri bakımından ayrıntılı bir şekilde tanıtılmış, karşılaştırma ve değerlendirme ile Anadolu Türk mimarisi içerisindeki yeri ve önemi vurgulanmaya özen gösterilmiştir. Öncelikle konu hakkında literatür taraması gerçekleştirilmiş ve daha önce bir araştırmanın yapılmadığı anlaşılmıştır. Yapı, ziyaret edilmiş ve tarafımızca detaylı bir şekilde fotoğrafları çekilmiş ve çizimleri için gerekli ölçüler alınmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda çalışma hazırlanmıştır. Çalışmayla söz konusu cami, medrese, sebil ve haziredeki mezar taşları, Sanat Tarihi disiplini içinde incelenerek literatüre kazandırılmaya çalışılmıştır.

1. Erbeyli Köyü Sarı Hüseyin Ağa Külliyesi

İncirlioiva ilçesine bağlı Erbeyli köyünde yer alan külliye, günümüzde tapunun 136 ada, 1, 2, 3, 4 parsellerine kayıtlıdır⁷. Külliye, cami, medrese, sebil, hazire, çeşme ve su deposundan meydana gelmektedir (Fotoğraf 3-4, Çizim 2). Külliye gerek yapı sayısı

1 Darkot ve Yinanç, 1944, 63.

2 Gökbel ve Şölen, 1936, 109.

3 Emecen, 1991, 236.

4 Emecen, 1991, 235-237.

5 Gürgen, 2015, 51.

6 Başaran ve Sarıbey Haykıran, 2018, 132.

7 Bk. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü.

gerekse boyutu bakımından mütevazı bir kuruluşa sahip olmakla beraber, ibadet, su ve eğitim gibi gereksinimleri karşılayan bir tesis olması açısından dikkat çekicidir. Külliye hakkında arşiv ya da vakıf kaydına rastlanılmadığı gibi inşası ve banisi hakkında doğrudan bilgi veren kitabe de tespit edilememiştir. Ancak külliye merkezindeki camide Sarı Hüseyin Ağa tarafından 1891 yılında inşa edildiğine dair Latin harfleriyle yazılmış mermer kitabenin varlığı, külliye inşasıyla ilgili ipucu verdiği düşünülmektedir. Bunun yanında medrese ve sebilde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Medrese, külliye doğu ve kuzey sınırını belirleyen iki ayrı dikdörtgen kütleli binadan meydana gelmektedir. Bu iki ayrı yapının arasında, külliye kuzeydoğu köşesinde ise sebile yer verilmiştir. Külliye elemanlarından cami ile medrese malzeme ve inşaat tekniği bakımından değerlendirildiğinde çağdaş yapılar olduğu, ancak sebilin bu iki yapıdan farklı bir zamanda yapıldığı anlaşılmaktadır. 1998-1999 yıllarında yapılan restorasyon için hazırlanan vaziyet planı incelendiğinde mihrap eksenindeki külliye avlu kapısının doğusunda medresenin kuzey kolu, batısında ise su deposunun olduğu, bunların avlu kapısıyla birbirlerine bağlandığı ve su deposunun batısındaki çeşmenin ise külliye elemanlarını çevreleyen bahçe duvarı üzerinde yer aldığı görülmektedir (Fotoğraf 1-2, Çizim 1). 1998-1999 yıllarındaki onarımda her iki yapının da kaldırdığı anlaşılmaktadır (Fotoğraf 3, Çizim 2). Bu onarım esnasında bir de külliye avlusunun kuzeybatısına sekizgen planlı şadırvan eklenmiştir (Çizim 2). Caminin batısındaki alana zaman içerisinde Sarı Hüseyin Ağa ve ailesine mensup kişilerin defnedilmesi burada küçük bir hazire alanı meydana getirmiştir.

Sarı Hüseyin Ağa'nın torunları günümüzde Erbeyli mahallesinin hatırı sayılır aileleri arasında "Sarı" ailesi olarak bilinmektedir. Aile üyelerinden Erdoğan Sarı, cami, medrese ve sebilin mülkiyetini tarihini tespit edemediğimiz bir zamanda Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devretmiştir⁸.

1.1. Cami

Yapıda, caminin inşaat tarihine ışık tutan kitabeler bulunmaktadır. Bunlar caminin harim, avlu ve minare kapısının yukarıdaki üç adet mermer kitabe ile harimin kuzeybatı duvarında yer alan madalyonun içindeki yazıttır. Yazılar kronolojik olarak sıralandığında en erken tarihli kitabe harim kuzey kapısının yukarıdaki kitabededir. Latin harfleriyle dört satırlık kitabede "*Sarı Hüseyin Ağa tarafından inşa edilmiştir 1891*" yazılıdır (Fotoğraf 12). Harimin kuzeybatı duvarındaki madalyonun içine Arap harfleriyle "*ketebe Ömer Lütfi 1313 (M. 1895-1896)*" yazılmıştır (Fotoğraf 14). Camiyi ve diğer yapıları çevreleyen bahçe duvarının mihrap aksındaki avlu kapısının üzerinde yer alan mermer kitabede ise Latin harfleriyle *Erbeyli Köyü Camii 1325 (M. 1907-1908)* ifadeleri yazılıdır. Son olarak kuzeybatı köşede yer alan minarenin kitabesinde, "*Merhum Ahmet Sarı Ruhuna Sadıka Sarı Erdoğan Sarı tarafından inşa ettirilmiştir 1956*" şeklinde yedi satır olarak Latin harfleriyle yazılmış kitabesi mevcuttur. Ayrıca cami hakkında arşiv ya da vakıf kaydına rastlanılmamıştır. Bunun yanında caminin haziresindeki mezar taşları da caminin inşaat tarihiyle ilgili somut veri sağlaması açısından önemlidir. Haziredeki mezar

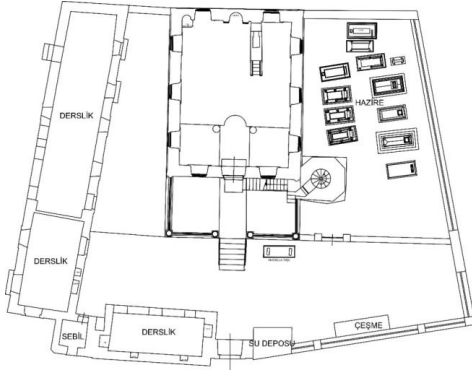
8 Erdoğan Sarı'nın oğlu Ahmet Sarı'dan 18.04.2024 tarihinde yapılan görüşmede alınan bilgiler.

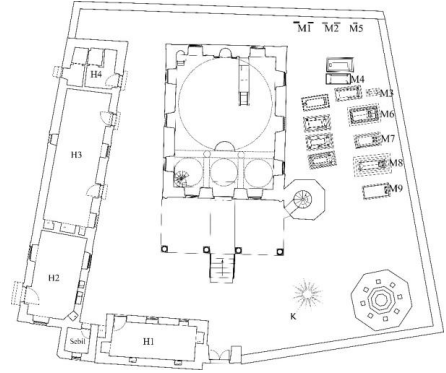
Fotoğraf 1: 1998-1999 yılındaki onarımda kaldırılan çeşme (VGM)

Fotoğraf 2: 1998-1999 yılındaki onarımda kaldırılan su deposu (VGM)

Çizim 1: 1998-1999 yıllarındaki restorasyon için hazırlanan vaziyete planı (VGM)

Çizim 2: Sarı Hüseyin Ağa Külliyesi'nin vaziyete planı (VGM'den işlenerek)

taşlarının en erken tarihli olanları hazirenin güney duvarında serbest halde bulunan 1869 ve 1876-1877 yıllarına ait olanlardır. Taşınabilir olması nedeniyle söz konusu şahitlerdeki tarihlerle caminin inşa tarihini ilişkilendirmek tek başına yeterli olmayacaktır. Fakat hazire alanında konumu sabit olan erken tarihli mezar 1895 tarihli Sarı Hüseyin Ağa'nın kızı Ümmühan Hanım'a aittir. Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda caminin banisinin Sarı Hüseyin Ağa olduğu haziredeki mezar taşlarından anlaşılabilir. İnşa tarihi tam olarak tespit edilememektedir. Kapının yukarısındaki 1891 tarihi ile harım mekânındaki 1895-1896 tarihi dikkate alındığında caminin 19. yüzyılın sonlarında, banisi Sarı Hüseyin Ağa hayattayken inşa edildiği sonucuna varılabilmektedir. Yapının minaresi ise 1956 yılında Sarı Hüseyin Ağa'nın torunları tarafından inşa ettirilmiştir.

Yapının 1998-1999 yıllarındaki onarımlarda kapalı olan son cemaat yerinin etrafı açılmıştır ve kadınlar mahfiline son cemaat yerinden geçiş sağlayan merdiven kaldırılmıştır. Son cemaat yerinin sundurma örtüsü daha önce kadınlar mahfilini pencerelerinin

9 Hazirede incelenen 1.4.3, 1.4.4, 1.4.6, 1.4.7, 1.4.8, 1.4.9 numaralı mezar taşları Sarı Hüseyin Ağa ve ailesine aittir.

üzerinden başlarken onarımdan sonra pencere-lerin altından başlatılmıştır. Bu onarımda caminin bozulan bölümleri, kadınlar mahfilinin yer ve tavan döşemeleri, pencere doğramaları elden geçirilmiştir. Ayrıca yapının kubbe ve duvar sıvaları yenilenmiştir. Cami, son olarak Aydın Valı-kıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2014 yılında bir onarım geçirmiştir.

Yapı, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda dikdörtgen planlı harim, harimin kuzeyindeki son cemaat yeri ve kuzeybatı köşedeki minareden meydana gelmektedir (Çizim 3-4).

Caminin doğu cephesinde alt seviyede üç, üst seviyede üç olmak üzere toplam altı pencere açıklığı yer alır. Cephedeki pencereler alt ve üst seviyede aynı hizada birbirlerine simetrik bir kurguda sırlanmıştır. Alt seviyedeki pencereler yarım daire kemerli, üst seviyedeki pencereler basık kemerlidir.

Güney (kible) cephede toplamda beş pencere açıklığına yer verilmiştir. Bunlardan ikisi alt, üçü üst seviyede, aynı hizada simetrik bir düzende sıralanmıştır. Pencerelerden alttakiler yarım daire, üsttekiler basık kemerlidir. Alttaki pencereler üsttekilere göre büyük boyutludur.

Batı cephe, kuzey ucundaki minare dışında doğu cephenin simetriği şeklindedir.

Kuzey cephede ikisi alt seviyede, üçü üst seviyede olmak üzere toplamda beş pencere açıklığı yer alır. Alt seviyedeki pencereler yarım daire kemerli, üst seviyedeki pencereler basık kemerlidir.

Yapının kuzey cephesinde son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yeri silindirik gövdeli dört devşirme sütunla üç bölüme ayrılmıştır. Son cemaat yerine altı basamaklı merdivenle ulaşılmaktadır ve tek yana eğimli bir sundurma çatıyla örtülüdür. Sundurma çatının üzeri alaturka kiremitle kaplanmıştır (Fotoğraf 5-6).

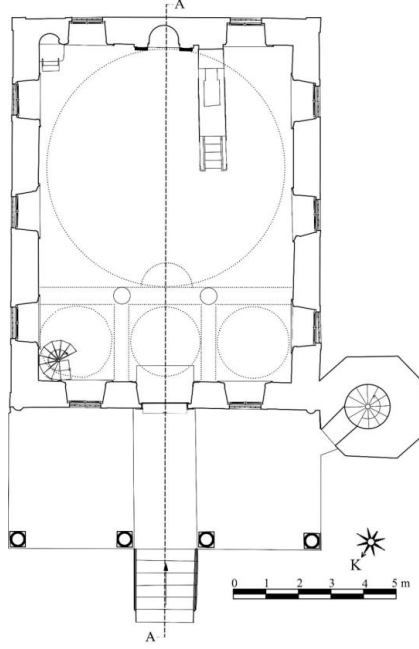
Batı cephenin kuzey ucunda yer alan minare, sekizgen planlıdır. Minarenin kaidesi beden duvarı boyunca yükseltilmiştir. Minarenin pabuç bölümü çokgen, gövdesi silindirik formludur. Minare şerefesinin korkulukları yıldız geçmelerinden oluşturulmuş geometrik süslemeli, şerefesinin alt bölümü ise mukarnas dolguludur. Petek, gövdenin devamı mahiyetinde olup biraz daha daralarak devam etmektedir. Peteğinde üzerinde konik külah ve külahın üzerinde yukarıya bakar vaziyette hilal motifli alem bulunmaktadır.

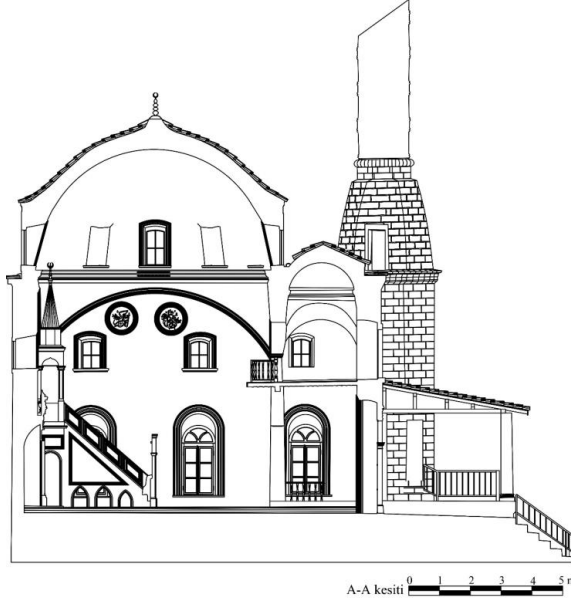
Fotoğraf 3: Sarı Hüseyin Külliyesi'nin kuzey cephesi

Fotoğraf 4: Sarı Hüseyin Ağa Külliyesi'nin doğu cephesi

Çizim 3: Sarı Hüseyin Ağa Camisi'nin planı (VGM'den işlenerek)

Çizim 4: Sarı Hüseyin Ağa Camisi'nin kesit çizimi (VGM'den işlenerek)

▲ **Fotoğraf 6:** Caminin kuzey yönde genişletilen harimin örtüsü (VGM)

◀ **Fotoğraf 5:** Sarı Hüseyin Ağa Camisi'nin son cemaat yeri

Harime geçiş son cemaat yerinin ortasındaki kapı açıklığıyla sağlanmaktadır. Basık kemerli kapı açıklığı, iki kanatlı demir bir kapı ile kapatılmıştır. Harim, 10,17x7,67 m ebatlarında dikdörtgen planlıdır. Harimin kuzey bölümü ortada iki sütuna, doğu ve batıda duvara oturan yarım daire formlu kemerlerle örtü katında üç birimle kuzeye doğru genişletilmiştir (Fotoğraf 6, Çizim 4). Kuzeydeki bu bölüme sonradan bir mahfil katı eklenmiştir. Mahfil katına, kuzey duvarın doğu köşesine bitişik merdivenle çıkılmaktadır.

Harimin kible duvarının ortasında mihrap, mihrabın doğusunda vaaz kürsüsü, batısında da minber bulunmaktadır (Fotoğraf 7-8).

Kible duvarının ortasındaki mihrap yarım daire planlıdır. Mihrap iki yanında yivli gövdeli plasterlerle sınırlandırılmıştır. Plasterler kare kesitli kaideli ve korint başlıklıdır. Plasterlerin üzerinde dışbükey kavisli bir saçak bulunmaktadır. Saçağın üzerinde ortada çiçek demeti, çiçek demetinin iki yanında kıvrık dallar ve yapraklardan oluşturulmuş tepelik/taç bölümü vardır. Tepeliğin iki yanında içinde ay-yıldızlı alemlerin bulunduğu şamdan formunda vazolara yer verilmiştir. Mihrap kavsarası çeyrek küre formunda olup kenarları dışbükey kavisli silmelerle profillendirilmiştir. Mihrap kavsarasının üzerinde Arapça celi sülüs hatla Âl-i İmrân sûresi 37. ayetinin bir bölümü yazılıdır¹⁰ (Fotoğraf 9).

Vaaz kürsüsü kible duvar ile doğudaki duvarın kesiştiği köşede, yarım daire planlı niş şeklindedir.

Mihrabın batısındaki minberin aynalıkları sadedir. Dik üçgen formundaki aynalıkların kenarları dışbükey kavisli silmelerle profillendirilmiştir. Minber korkuluklarında

10 Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı.

yüzeyleri boş bırakılmış kartuşlar yer alır. Kartuşların kenarları dışbükey kavisli silmelerle oluşturulmuştur. Süpürgelik bölümü, biri küçük, ikisi eşit büyüklükteki üç sivri kemerli açıklık şeklinde düzenlenmiştir. Süpürgelik açıklıklarının kenarları dışbükey kavisli silmelerle profillendirilmiştir. Minberin geçit bölümü yarım daire kemerlidir. Minber köşkü kare kesitli, kenarları pahlanmış dört paye ile oluşturulmuştur. Payelerin ikisi kible duvarına gömülü, ikisi serbesttir. Köşk bölümündeki payeler birbirlerine sivri kemerle bağlanmıştır. Minberin külâhı sekizgen kasağa oturmaktadır. Minber kapısı sivri kemerlidir. Kemerin yukarısında Arapça celi sülüs hatla Kelime-i Tevhid yazılıdır. Kelime-i Tevhid yazısının iki yanında birbirlerine simetrik beş kollu çiçekler yer almaktadır. On bir basamaktan meydana gelen minberin yapımında taş ve alçı malzeme kullanılmıştır. Minberdeki yazılar ve süslemeler kabartma tekniğindedir (Fotoğraf 7-8).

Fotoğraf 7: Sarı Hüseyin Ağa Camisi'nin kible duvarı

Fotoğraf 8: Sarı Hüseyin Ağa Camisi'nin kuzey ve batı duvarları

Harimin güney bölümü sekizgen formlu yüksek bir kasağın üzerine oturan kubbeyle örtülüdür (Fotoğraf 10). Kubbenin yüksek tutulan kasnak yüzeyinde basık kemerli on iki pencereye yer verilmiştir. Silmelerle sonlandırılan kubbe köşelerdeki pandantiflerle beden duvarlarının üzerine oturtulmuştur. Kubbe göbeğinin ortasında akant yaprağı, onun etrafında meander motifli, meander motifinin etrafında akant yapraklı süsleme bordürü ve en dışta asma dalları, üzüm salkımları ve yapraklarından oluşan süslemeler bulunmaktadır. Süslemeler alçıdan kalıplama tekniğindedir. Kubbe eteğinin etrafını çevreleyen korniş, akant yaprağı, yumurta dizisi ve ok ucu dizisinden oluşturulmuştur (Fotoğraf 11). Harimin kuzey yönde genişletilen bölümü, örtü katında üç birime ayrılmış ve her birim eşit büyüklükteki birer kubbeyle kapatılmıştır (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 9:
Sarı Hüseyin Ağa Camisi'nin
mihrabı

Caminin kapı ve pencere kemerlerinin kilit taşlarında ve kapının yukarısındaki kitabenin alt köşeliklerinde ay-yıldız motifleri yer almaktadır (Fotoğraf 12-13).

Harimin duvarlarındaki madalyonların içerisinde ismi celal, ismi nebi, Çihâr yâr-ı Güzîn ile Hasan ve Hüseyin isimleri yazılıdır. Hüseyin isminin yazılı olduğu madalyonun içerisinde “ketebe Ömer Lütfî 1313” yazısı yer almaktadır (Fotoğraf 14). Madalyonların yazıları ahşap levhalarla, kenarları alçıdan yapılmıştır.

Fotoğraf 10: Sarı Hüseyin Ağa
Camisi'nin kubbesi

Fotoğraf 11: Sarı Hüseyin Ağa
Camisi'nin kubbesindeki süsleme
detayı

Fotoğraf 12-13: Kapının kemer kilit taşında, kitabeliğin alt köşelerinde ve pencere kemer kilit taşlarındaki ay-yıldız motifleri

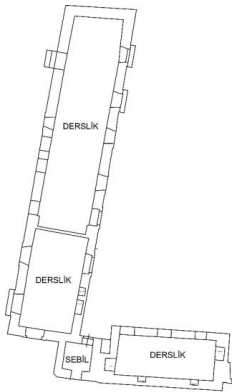

Fotoğraf 14: Hüseyin (r.a) ketebe Ömer Lütfi 1313 yazılı madalyon

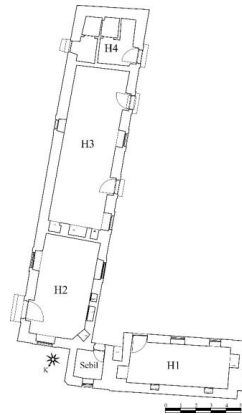
Duvarları sıvalı ve boyalı olan cami, moloz taş ve tuğlayla yığma duvar tekniğiyle inşa edilmiştir. Yapının kapı ve pencere sövelerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Harim mekânını örten kubbeler ile son cemaat yerini örten sundurmanın üzeri oluklu kiremitle kaplıdır. Caminin minberi taş ve alçı, mihrabı, kubbe göbeği ve kornişlerindeki süslemeleri alçıdan yapılmıştır. Mihrap, kubbe göbeği ve kornişlerdeki süslemeler alçı kalıplama tekniğindedir.

1.2. Medrese

Medrese, külliye'nin doğu ve kuzey sınırını belirleyen iki ayrı dikdörtgen kütleli binadan meydana gelmektedir. Medrese araziye kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiştir (Çizim 4). İnşa kitabesi olmayan medresenin inşa tarihi ile banisi hakkında arşiv belgesine de rastlanılmamıştır. Eser, plan ve malzeme özellikleri dikkate alındığında külliye'nin bir diğer yapısı olan cami ile aynı tarihlerde, 19. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Çizim 5: Medresenin 1998-1999 yılındaki onarıma ait restorasyon planı (VGM)

Çizim 6: Medresenin planı (VGM'den işlenerek)

Medrese, 1998-1999 ve 2014 yıllarında çeşitli onarımlar geçirmiştir. 1998-1999 yıllarındaki onarım sırasında medrese bölümü yeniden düzenlenmiş, derslikleri onarılmış ve külliye'nin doğu sınırını belirleyen binanın güneyine tuvalet ve tabutluk bölümleri eklenmiştir. Bu onarımlar sırasında külliye'nin doğu sınırını belirleyen binanın doğu cephesindeki bir kapı ve iki pencere açıklığı kapatılmıştır. Onarımlarda medresenin moloz taş duvarlarına sıva ve boya yapılmıştır (Fotoğraf 15-16, Çizim 5-6).

Külliye'nin kuzey sınırını belirleyen doğu-batı doğrultusundaki kısa kenarında bir, doğu sınırını belirleyen kuzey-güney doğrultusundaki uzun kenarında iki medrese hücre ve ıslak hacim birimleri bulunmaktadır (Çizim 6, Fotoğraf 17-18).

Medrese binasının kısa kenarındaki hücrenin kuzey ve batı duvarlarında herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Hücrenin güney cephesinde yarım daire kemerli iki pencere ve bir kapı açıklığına yer verilmiştir. Hücrenin doğu duvarı sebil ile bitişik ni-zamdadır. Hücreye güney duvarın doğusundaki kapı açıklığıyla geçilmektedir. Dikdörtgen planlı hücrenin doğu duvarında yarım daire kemerli bir niş, kuzey duvarında, eşit büyüklükte yarım dikdörtgen şekilli iki dolap, batı duvarında ise yarım dikdörtgen formlu ocak yer almaktadır (H1, Fotoğraf 19-20).

Külliye'nin doğu sınırını belirleyen kuzey-güney doğrultusundaki uzun kenarında yer alan bölüm iki hücre ve bir ıslak hacim birimlerinden oluşmaktadır. Uzun kenarın

Fotoğraf 15: Medresenin doğu kanadının doğu cephesinin restorasyon öncesi görünümü (VGM)

Fotoğraf 16: Medresenin doğu kanadının doğu cephesinin restorasyon sonrası görünümü

Fotoğraf 17: Medresenin kuzey kanadının güney cephesi ile doğu kanadının batı cephesi

Fotoğraf 18: Medresenin kuzey ve doğu kanatlarının kuzey cephesi

Fotoğraf 19: Caminin kuzeyindeki doğu-batı doğrultusundaki medrese hücrelerinin doğu duvarı

Fotoğraf 20: Caminin kuzeyindeki doğu-batı doğrultusundaki medrese hücrelerinin batı duvarı

Fotoğraf 21: Medresenin doğu kanadının ortasındaki hücrenin güney duvarı

Fotoğraf 22: Medresenin doğu kanadının ortasındaki hücrenin kuzey duvarı

doğu cephesinde dikdörtgen çerçevesi iki kapı ve iki pencere açıklığı bulunmaktadır (Fotoğraf 16). Güney cephesinde herhangi bir açıklık yer almamaktadır. Batı cephede, birbirleriyle aynı hizada, dikdörtgen çerçevesi üç kapı ve üç pencere açıklığı vardır. Kuzey cephede ise sadece dikdörtgen çerçevesi bir pencere açıklığı yer almaktadır (Fotoğraf 17).

Uzun kenarın kuzey ucundaki hücre dikdörtgen planlıdır (H2). Hücrenin doğu duvarının kuzey ucundaki kapısı boyuna dikdörtgendir. Hücrenin doğu duvarında boyuna dikdörtgen formu bir pencere yer almaktadır. Güney duvarda herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Hücrenin batı duvarında boyuna dikdörtgen formu bir pencere açıklığı, iki dolap ve niş vardır. Hücrenin kuzey duvarındaki pencere boyuna dikdörtgendir (H2).

Medresenin uzun kenarının ortasındaki hücre kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (H3). Hücrenin doğu duvarının eksenine yakın kısımda üst seviyede küçük boyutlu dikdörtgen formu pencere açıklığı bulunmaktadır. Hücrenin güney duvarında herhangi bir açıklık yoktur. Batı duvarda dikdörtgen formu ikişer kapı ve pencere açıklıkları yer alır. Kuzey duvarda ortadaki büyük kenarlardaki küçük, basık kemerli üç niş vardır (H3, Fotoğraf 21-22).

Külliyenin doğu sınırını belirleyen kuzey-güney doğrultusundaki uzun kenarın güney ucunda hücreye 1998-1999 yıllarındaki onarımında tuvalet bölümü eklenmiştir. Tuvalet olarak düzenlenen bu bölümün doğu ve batı duvarlarında, dikdörtgen formlu kapılar bulunmaktadır (H4).

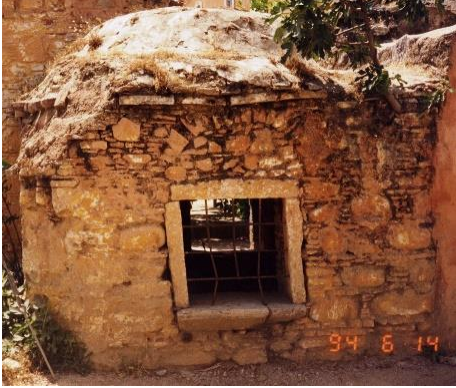
Medresenin cephelerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Medresenin masif cepheleri, dışa taşıntılı söveli kapı ve pencere açıklıkları ile hareketlendirilmeye çalışılmıştır.

Medrese, moloz taş ve tuğla malzeme ile yığma duvar tekniğiyle inşa edilmiştir. Medresenin kapı ve pencere sövelerinde düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Medrese, üzeri oluklu kiremit kaplı kırma çatıyla örtülüdür. Medresenin kapı ve pencere kanatları ahşap, pencere korkulukları demir parmaklıklıdır.

1.3. Sebil

Sebil, caminin kuzeydoğusunda, medrese hücrelerinin kesiştiği köşede yer almaktadır (Çizim 6). Sebilin inşa tarihi ve banisi hakkında bilgi veren kitabe ya da belge tespit edilememiştir. Kitabesi bulunmayan sebil inşa malzemesi bakımından cami ve medreseden farklılık sunmaktadır. Ayrıca sebil ile medrese duvarları arasındaki kot farkı ve duvarların arasındaki dilatasyon çizgisi sebilin medreseden farklı bir zamanda yapıldığını göstermektedir. Aydın'daki sebillerle plan ve malzeme özellikleri bakımından değerlendirildiğinde sebil 18-20. yüzyıla ait olmalıdır¹¹.

Sebil, 1998-1999 ve 2014 yıllarında çeşitli onarımlar geçirmiştir. 1994 yılına ait bir fotoğrafta sebilin üzerinin kubbeye örtülü olduğu ve güney cephesindeki nişin içinin moloz taşlarla doldurulduğu görülmektedir. 1998-1999 yılındaki onarımda sebilin üzeri alaturka tipinde oluklu kiremitle kapatılmış ve nişin yüzeyindeki moloz taş dolgusu boşaltılmıştır (Fotoğraf 23, 24).

Fotoğraf 23: Sebilin kuzey cephesi restorasyon öncesi (VGM)

Fotoğraf 24: Sebilin kuzey cephesi restorasyon sonrası

11 Aydın'daki sebiller için bkz., Yılmaz, 2010, 138.

Fotoğraf 25: Sebilin güney cephesi restorasyon öncesi (VGM)

Fotoğraf 26: Sebilin güney cephesi restorasyon sonrası

Sebil, kare planlı ve üzeri kubbeyle örtülüdür. Sebilin batı duvarı ile doğu duvarının güney ucu medreseyle bitişiktir. Sebilin güney cephesinde Bursa kemerli bir kapı açıklığı ve kapı açıklığının batısında yarım daire kemerli niş bulunmaktadır (Fotoğraf 26). Sebilin kuzey cephesinde parmaklıklı kare formunda pencere açıklığı yer alır. Sebilin kuzeydoğu köşesi pahlanmıştır (Fotoğraf 23). Sebil, sade bir üslupta inşa edilmiş ve herhangi bir bezeme unsuru bulunmamaktadır.

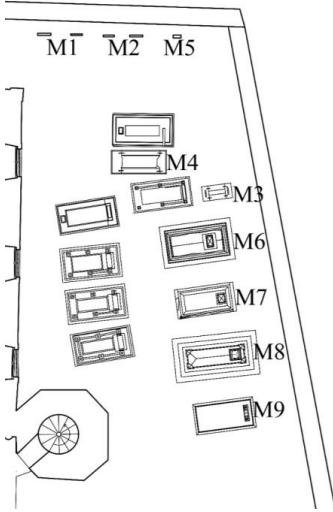
Eser, taş ve tuğla malzemedен almaşık duvar örgü tekniğinde inşa edilmiştir. Sebilin kapı ve pencere sövelerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Pencere açıklığı demir korkuluklarla kapatılmıştır (Fotoğraf 24).

1.4. Hazire

Caminin batısında yer alan hazirede Osmanlı Dönemi'ne ait beş, Cumhuriyet Dönemi'ne ait on mezar bulunmaktadır. Cumhuriyet Dönemi'ne ait mezar taşlarından dördü kitabe içerikleri, form ve süsleme özellikleri bakımından Osmanlı Dönemi geleceğini devam ettirdiği için çalışma kapsamına alınmıştır. Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşlarından üç başucu, iki ayakucu şahidesi hazirenin güney duvarının önünde sergilenmektedir. Mezar taşları kronolojik olarak tanıtılmış, karışıklığa sebep olmamak adına mezar taşlarına M1'den M9'ya kadar numara verilmiş ve vaziyet planına bu numaralar işlenmiştir (Çizim 7, Fotoğraf 27).

1.4.1. Ayşe Hanım'a ait mezar

Ayşe Hanım'a ait mezarın başucu ve ayakucu şahideleri hazirenin güney duvarının önünde yer almaktadır. Başucu şahidesi, 181 cm uzunluğunda, 7 cm kalınlığındadır. Şahidenin eni altta 26 cm'den başlayıp yukarıya doğru 46 cm'ye kadar genişlemektedir. Ayakucu şahidesi 158 cm uzunluğunda, 5 cm kalınlığında olup başucu şahidesi gibi aşa-

Çizim 7: Hazire alanındaki mezarların konumları (VGM'den işlenerek)

Fotoğraf 27: Sarı Hüseyin Ağa Külliyesi'nin Haziresi

ğıdan yukarıya doğru 28 cm'den 39 cm'ye kadar genişlemektedir. Mezarın başucu şahidesi bitki tepelikli, ayakucu şahidesi sivri kemerlidir (Fotoğraf 28-29, Çizim 8-9, M1).

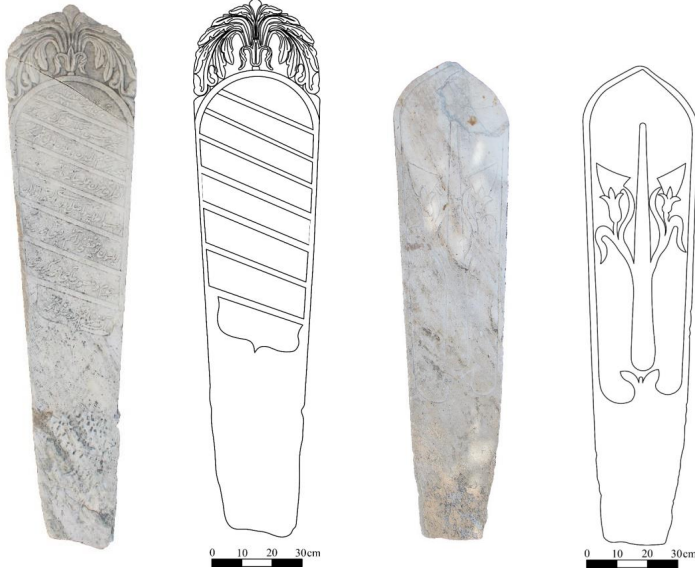
Mezarın başucu şahidesinin gövdesinde mevta ismi ve tarih yer almaktadır. Şahidenin metni sağdan sola diyagonal şekilde yükselen sekiz kartuş yüzeyine talik hatla yazılmıştır. Mezar, 8 Ocak 1869 tarihlidir. Mezarın başucu ve ayakucu şahideleri mermerden yapılmış, kitabe ve süslemeleri kabartma tekniğindedir. Mezar taşının günümüz Türkçesiyle okunuşu şöyledir:

*Ah min 'el-mevt sene 22 Ramazan 1285
Gonca-veş soldurdu ömrün rüzgâr
Nice bir gam almadan dünyadan ol cismim
İftirâk hüzn cümle cânâ teesür eyledi
Cennet-i alâya vâsıl oldu el-hak ol civan
Eylesun tevfikini refik perverdigar
Merhum ve mağfûr Hacı Mehmed kerimesi
Aişe Hanım Ruhuna Fatiha*

Başucu şahidesinin tepeliğinde vazodan çıkan çiçekler ile ayakucu şahidesinin ön yüzünde servi/selvi ağacı süslemeleri yer almaktadır. Servi ağacının kenarlarından çıkan kıvrım dalların uçları çiçeklerle sonlandırılmıştır.

1.4.2. Emir Ayşe Hanım'a ait mezar

Emir Ayşe Hanım'a ait mezarın baş ve ayakucu şahideleri hazirenin güney duvarında önünde bulunmaktadır. Mezarın başucu şahidesi 150 cm uzunluğunda, 6 cm kalın-

Fotoğraf 28-29, Çizim 8-9: Ayşe Hanım'a ait mezarın başucu ve ayakucu şahideleri ile çizimleri

lığında ve eni altta 32 cm'den başlayıp yukarıya doğru 38 cm'ye kadar genişlemektedir. Mezarın ayakucu şahidesi 143 cm uzunluğunda, 6 cm kalınlığında ve eni altta 32 cm'den başlayıp yukarıya doğru 45 cm'ye kadar genişlemektedir. Başucu şahidesi bitki tepelikli, ayakucu şahidesi sivri kemerlidir (Fotoğraf 30-31, Çizim 10-11, M2).

Başucu şahidesinin gövdesinde mevta ismi ve tarih yer almaktadır. Şahide metni sağdan sola yükselen diyagonal şekildeki sekiz kartuşun yüzeyine, sülüs hatla yazılıdır. Şahide, 1876/77 tarihlidir. Mezarın başucu ve ayakucu şahideleri mermerden yapılmış, yazıları ve süslemeleri kabartma tekniğindedir. Mezar taşının okunuşu şöyledir:

Ah min 'el-mevt sene 1293
Ah ile zar kılarım gençliğime doymadım
Hasreta fani cihanda tul-u ömür sürmedim
Takdir-i ecel bu imiş tâ ezelden bilmedim
Hevace, İbrahim Efendi
Kerimesi merhume
Emir Aişe Hanım ruhuna / Fatıha

Ayakucu şahidesinin ön yüzünde servi ağacı süslemesi yer alır. Servi ağacının etrafı, birbirlerine eşit büyüklükteki üç daire formlu asma dalıyla çevrelenmiştir. Asma dallarının iç kısımlarında asma yaprakları ve üzüm salkımlarına yer verilmiştir. Asma dallarının etrafına taze dal sürgünleri kıvrımlı şekilde işlenmiştir. Ayakucu şahidesinin süslemeleri kabartma tekniğiyle işlenmiştir (Fotoğraf 30-31).

Fotoğraf 30-31, Çizim 10-11: Emir Ayşe Hanım'a ait mezarın başucu ve ayakucu şahideleri ile cephe çizimleri

1.4.3. Ümmühan Hanım'a ait mezar

Ümmühan Hanım'a ait mezar, çerçeveli mezar grubuna girmektedir. Mezarın başucu şahidesi 44 cm uzunluğunda, 23 cm genişliğinde ve 4 cm kalınlığındadır. Başucu şahidesi sivri kemerlidir (Fotoğraf 32, Çizim 12, M3).

Başucu şahidesinde mevta ismi ve tarih yer almaktadır. Sekiz satırdan oluşan şahide metni, taşın yüzeyine talik hatla yazılıdır. Mezar, kitabesine göre 1895 tarihlidir. Mermer malzemeden yapılan şahidenin yazıları kazıma tekniğindedir. Mezar taşının günümüz Türkçesiyle okunuşu şöyledir:

*Ah ölüm
1895
Bir kuş idim
Uçtum yuvadan
Ölüm ayırdı
Anam ile babamdan
Sarı Hüseyin Ağa
Kerimesi Ümmühan Hanım*

Fotoğraf 32, Çizim 12: Ümmühan Hanım'a ait mezarın başucu şahidesi ve cephe çizimi

1.4.4. Emine Hanım'a ait mezar

Emine Hanım'a ait mezar çerçevesi mezar grubuna girmektedir. Mezarın başucu ve ayakucu şahideleri bulunur. Başucu şahidesi, 120 cm uzunluğunda, 6 cm kalınlığında ve eni altta 40 cm'den başlayıp yukarıya doğru 31 cm'ye kadar genişlemektedir. Ayakucu şahidesi 117 cm uzunluğunda, 6 cm kalınlığında ve eni altta 38 cm'den başlayıp yukarıya doğru 30 cm'ye kadar genişlemektedir. Başucu şahidesi bitki tepelikli, ayakucu şahidesi sivri kemerlidir (Fotoğraf 33-34, Çizim 13-14, M4).

Başucu şahidesinin gövdesinde mevta ismi ve tarih yer almaktadır. Şahide metni sağdan sola yükselen diyagonal şekilde dokuz satırdan oluşmaktadır. Kitabe metni taşın yüzeyine talik hatla yazılmıştır. Mezar, kitabesine göre 1912-1913 tarihlidir. Mermer malzemeden yapılan şahidenin kitabesi kazıma tekniğinde, süslemeleri kabartma tekniğindedir. Mezar taşının günümüz Türkçesiyle okunuşu şöyledir:

*Ah ölüm
İmtisâlden başka
Çare yoktur emir
Çaresiz ferman hakdır
Gel nefis
Sarı Hüseyin Ağa
Kerimesi Emine Hanım
Ruhuna Fatıha
1331*

Başucu şahidesinin bitki tepeliğindeki bitkisel tezyinata vazodan çıkan iri kıvrım dallı akantlar ve natüralist çiçekler yer almaktadır. Ayakucu şahidesinin yüzeyinde servi ağacı motifi bulunmaktadır (Fotoğraf 33-34).

1.4.5. Makbule Hanım'a ait mezar

Makbule Hanım'a ait mezarın başucu şahidesi hazirenin güney duvarının önünde serbest vaziyettedir. Başucu şahidesi 107 cm uzunluğunda, 10 cm kalınlığında ve eni altta 24 cm'den başlayıp yukarıya doğru 27 cm'ye kadar genişlemektedir. Başucu şahidesinin üçgen tepeliği bulunmaktadır (Fotoğraf 35, Çizim 15, M5).

Başucu şahidesinde mevta ismi ve tarih yer almaktadır. Şahide metni sağdan sola yükselen diyagonal şekilde oluşturulmuş altı kartuşa, sülüs hatla yazılmıştır. Mezar kitabe-

▲ ▼ Fotoğraf 33-34, Çizim 13-14: Emine Hanım'a ait mezarın başucu ve ayakucu şahideleri ile cephe çizimleri

sine göre 1919-1920 tarihlidir. Mermer malzemeden yapılan şahidenin yazısı ve süslemeleri kabartma tekniğindedir. Mezar taşının günümüz Türkçesiyle okunuşu şöyledir:

*Hüve 'l-bâki
Nazeninimiz gitti cennet bağına
Hasret kaldı validesi canına
Kunduracı Mehmet kerimesi
Makbule Hanım 'ın ruhuna Fatiha
Sene 1338*

Başucu şahidesinin üçgen tepeliği iri kıvrım dallardan oluşturulmuş bitkisel süslemelidir. Başucu şahidesinin üst köşeliklerinde deniz kabuğu formunda bitkisel süslemeler bulunmaktadır (Fotoğraf 35).

1.4.6. Sarı Hüseyin Ağa'ya ait mezar

Caminin banisi Sarı Hüseyin Ağa'ya ait mezar, sandukalı mezar grubuna girmektedir. Dikdörtgen prizma gövdeli sanduka 193 cm boyunda, 80 cm eninde ve 67 cm yüksekliğinde olup ilki 7 cm dışa çıkıntılı 14 cm yüksekliğinde, ikincisi 7 cm dışa çıkıntılı 14 cm yüksekliğinde iki kademeli bir kaidesi vardır. Sandukanın 192 cm uzunluğunda, 23 cm kalınlığında ve eni altta 41 cm'den başlayıp yukarıya doğru 29 cm'ye kadar daralan şahidesi prizmatik tepeliklidir (Fotoğraf 36, Çizim 16, M6).

Sanduka şahidesinin gövdesinde mevta ismi ve tarih yer almaktadır. Sekizi soldan sağa yükselen diyagonal şekilde, dördü soldan sağa toplamda on iki satırdan oluşan kitabe metni şahidenin yüzeyine Latin harfiyle yazılmıştır. Mezar, kitabesine göre 4-7-1932 tarihlidir.

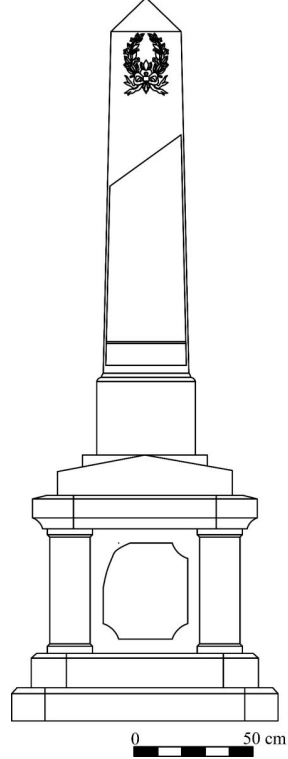
*Fakirdi kimsesizdi
Yüreği hilesizdi
Çalıştı zengin oldu
Dünyada rahat buldu
Güle güle yaşardı
Tanrısına tapardı
Fenalıkta sakınır
Halka iyilik yapardı
Sarı
Hüseyin Ağa
Ruhuna Fatiha
4_7_1932*

Fotoğraf 35, Çizim 15: Makbule Hanım'a ait mezarın başucu şahidesi ve cephe çizimi

Mermer malzemeden yapılan başucu şahidesinin yazısı ve süslemeleri kabartma tekniğindedir. Başucu şahidesinin tepeliğinde kıvrım dal ve yapraklardan oluşturulmuş çelenk süslemesi vardır (Fotoğraf 36).

Fotoğraf 36, Çizim 16:
Sarı Hüseyin Ağa'ya ait mezar ve cephe çizimi

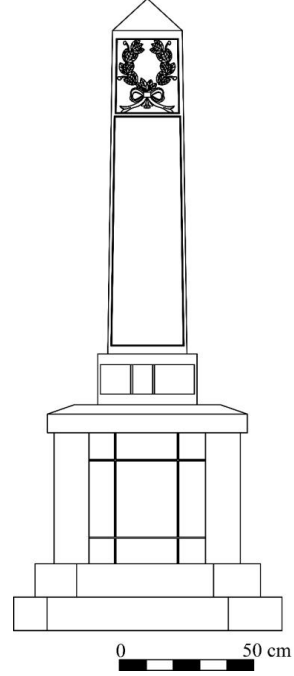

1.4.7. Hanife Hanım'a ait mezar

Sarı Hüseyin Ağa'nın karısı Hanife Hanım'a ait mezar, sandukalı mezar grubuna girmektedir. Dikdörtgen prizma gövdeli sanduka 165 cm boyunda, 75 cm eninde ve 60 cm yüksekliğinde olup ilki 7 cm dışa çıkıntılı 12 cm yüksekliğinde, ikincisi 8 cm dışa çıkıntılı 12 cm yüksekliğinde iki kademeli bir kaidesi vardır. Sandukanın 152 cm uzunluğunda, 25 cm kalınlığında ve eni altta 37 cm'den başlayıp yukarıya doğru 26 cm'ye kadar daralan şahidesi prizmatik tepeliklidir (Fotoğraf 37, Çizim 17, M7).

Şahidenin gövdesinde mevta ismi ve tarih yer almaktadır. Soldan sağa doğru toplam yirmi bir satırdan oluşan şahide metni Latin harfîyle yazılıdır. Mezar, kitabesine göre 26-12-1933 tarihlidir. Şahidesinin tepeliğinde kıvrım dal ve yapraklardan oluşturulmuş bitkisel süsleme vardır. Mermer malzemeden yapılan şahidenin yazısı ve süslemeleri kabartma tekniğindedir.

EY ZAIR OKU
BU TAŞI
SARI HÜSEYİN
AĞA EŞİ
HANİFE NİN
MEZARIDIR
SAĞLIĞINDA
HAKKA TAPTI
YOKSULLARA
YARDIM YAPTI
TEMİZ YÜREKLİ
BAYANDI
VEFAT ETTİ
AH BİÇARE
PEK YAZIK
OLDU NE ÇARE
O ERMİŞTİR
MÜRADINA
OKU RUHUNA
FATİHA
26 12 1933

Fotoğraf 37, Çizim 17: Hanife Hanım'a ait mezar ve cephe çizimi

1.4.8. Ahmet Sarı'ya ait mezar

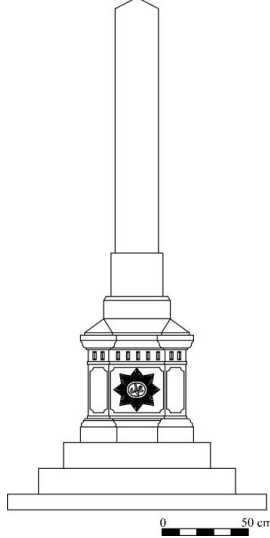
Ahmet Sarı'ya ait mezar, sandukalı mezar grubuna girmektedir. Dikdörtgen prizma gövdeli sanduka 198 cm boyunda, 65 cm eninde ve 62 cm yüksekliğinde olup ilki 9 cm dışa çıkıntılı 15 cm yüksekliğinde, ikincisi 14 cm dışa çıkıntılı 15 cm yüksekliğinde, üçüncüsü 18 cm dışa çıkıntılı 9 cm yüksekliğinde üç kademeli bir kaidesi vardır. Sandukanın 173 cm uzunluğunda, 20 cm kalınlığında ve eni altta 38 cm'den başlayıp yukarıya doğru 24 cm'ye kadar daralan şahidesi prizmatik tepeliklidir (Fotoğraf 38, Çizim 18, M8).

Başucu şahidesinin gövdesinde mevta ismi ve tarih yer almaktadır. Şahide metni taşın yüzeyine Latin harfleriyle beş satır halinde yazılmıştır. Mezar, kitabesine göre 1955 tarihlidir. Mermer malzemeden yapılan başucu şahidesinin yazıları kazıma tekniğindedir.

AHMET
SARI
RUHUNA
FATİHA
1888-1955

Fotoğraf 38, Çizim 18: Ahmet Sarı'ya ait sandukanın batı cephesi ve çizimi

Fotoğraf 39: Sandukanın doğu cephesi

Fotoğraf 40: Sandukanın kuzey ve güney yüzlerindeki bitkisel süsleme detayı

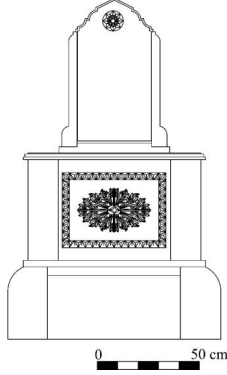
Sandukanın batı yüzünde sekiz kollu yıldız motifi ve yıldız motifinin içerisinde Muhammed lafzı yazılıdır (Fotoğraf 38, Çizim 18). Sandukanın kuzey ve güney yüzlerinde birbirlerine simetrik kıvrım dal, yaprak ve çiçeklerden oluşan bitkisel süslemeler yer alır (Fotoğraf 40). Sandukanın doğu yüzünde ise sekiz yapraklı çiçek motifine yer verilmiştir (Fotoğraf 39). Sandukanın yüzeyindeki süslemeler kabartma tekniğindedir.

1.4.9. Sadıka Sarı'ya ait mezar

Sadıka Sarı'ya ait mezar, sandukalı mezar grubuna girmektedir. Dikdörtgen prizma gövdeli sanduka 190 cm boyunda, 85 cm eninde ve 52 cm yüksekliğinde olup 9 cm dışa çıkıntılı 38 cm yüksekliğinde profilli bir kaidesi vardır. Sandukanın şahidesi 78 cm uzunluğunda, 51 cm genişliğinde ve 15 cm kalınlığındadır (Fotoğraf 41, Çizim 19, M9).

Başucu şahidesinin gövdesinde mevta ismi ve tarih yer almaktadır. Şahide metni beş satır halinde Latin harfleriyle yazılmıştır. Mezar kitabesine göre 1979 tarihlidir. Mermer malzemeden yapılan şahidenin yazıları kabartma tekniğindedir.

SADİKA SARI
AHMET SARI
EŞİ
RUHUNA FATİHA
1896-1979

Fotoğraf 42: Sandukanın cephelerinde yer alan süsleme detayı

Fotoğraf 41, Çizim 19: Sadıka Sarı'ya ait sandukanın batı cephesi ve çizimi

Sanduka şahidesinin tepeliğinde sekiz yapraklı çiçek motifi bulunmaktadır. Sandukanın dört cephesinde kenarları geometrik süsleme bordürüyle sınırlandırılmış ortasında akant yapraklarıyla oluşturulmuş bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Süslemeler kabartma tekniğinde sanduka ve şahidenin yüzeyine işlenmiştir (Fotoğraf 41-42).

2. Karşılaştırma ve Değerlendirme

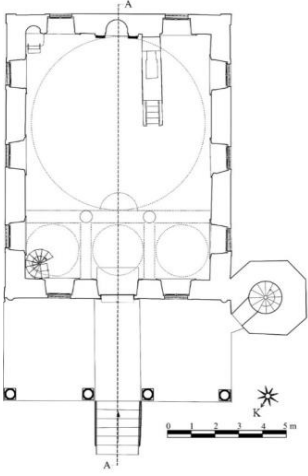
Sarı Hüseyin Ağa Külliyesi cami, medrese, sebil ve hazireden müteşekkildir. Plan, malzeme ve mimari özellikleri bakımından mütevazı bir külliye. Külliye özellikle cami ve haziredeki mezar taşları bezeme programı bakımından Anadolu Türk sanatı için önemli özellikler taşımaktadır.

Sarı Hüseyin Ağa Camisi kapısının üzerindeki kitabesine göre 1891 yılında Sarı Hüseyin Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Yapı, plan kurgusu bakımından tek kubbeli kübik gövdeli camilere bir örnektir. Cami, tek kubbeli¹² kübik gövdeli yapılar arasında iç mekân oluşumu bakımından farklılık gösteren sayılı örneklerden biridir. Sarı Hüseyin Ağa Camisi'nin iç mekânında mihrap yönündeki kubbeli mekânın kuzeyine eklenen üç bölümlü birimle harim dikdörtgene uzatılmış ve büyütülmüştür. Sarı Hüseyin Ağa Camisi'nin kübik tek kubbeli hariminin kuzeyine eklenen birimle harim mekânını genişletme çabaları Osmanlı mimarisinin erken dönem yapılarından Bursa İznik Yeşil Camisi (1378-1392)¹³, Edirne Şah Melek Camisi (1429)¹⁴ ve Edirne Darül Hadis Camisi

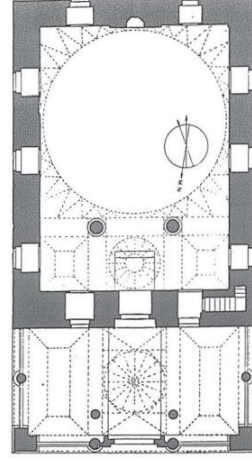
12 Anadolu'da tek kubbeli yapılar Anadolu Selçuklu Dönemi cami ve mescitlerinde görülmeye başlamış ve Beylikler Dönemi'ne geldiğinde ise yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi tek kubbeli yapılar hakkında detaylı bilgi için bk., Dilaver, 1971, 27; Durukan, 1997, 169-175. Osmanlı Devleti'nin erken, klasik, klasik sonrası ve geç dönemlerinde de tek kubbeli camiler inşa edilmiştir. Osmanlı Dönemi tek kubbeli camiler hakkında detaylı bilgi için bk., Aslanapa, 1986.

13 Eyice, 1988-1989, 65-116.

14 Ersoy, 1992, 48.

◀
Çizim 20:
Sarı Hüseyin Ağa
Camisi Planı (VGM'den
işlenerek)

▶
Çizim 21:
Bursa İznik Yeşil Camii
(Eyice)

(1434)¹⁵ ile benzerlik göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Çizim 20-21). Ayrıca cami Osmanlı mimarisinin geç döneminde inşa edilen İstanbul Üsküdar Selimiye Camisi (1804) ve İstanbul Nusretiye Camisi (1823-1826) ile de benzerlik göstermektedir. Harim mekânında mihrap yönündeki kubbeli mekânın kuzeyine eklenen üç bölümlü birim Osmanlı mimarisinin erken döneminde, harim mekânını genişletme çabaları yolundaki denemeler olarak kabul edilmiştir¹⁶. Osmanlı mimarisinin geç dönem camilerinde erken dönemin aksine hünkâr mahfili ile minarenin kaynaşması şeklinde açıklanmaktadır¹⁷.

Yapının kapı ve pencere sövelerinde taş, mihrabında, kubbe yüzeyinde ve kornişlerinde alçı bezeme tespit edilmiştir. Taş bezemeler kabartma, alçı bezemeler alçı kalıplama tekniğindedir. Harimin kapı ve pencerelerinin kilit taşında geometrik, mihrabında, kubbe göbeğinde ve kornişlerinde bitkisel ve nesneli bezemeler bulunmaktadır. Caminin süslemeleri üslup bakımından değerlendirildiğinde 18. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar Batı Anadolu'da görülen motif ve kompozisyonlarla benzeşmektedir.

Caminin kubbe göbeğinde akant yaprağı, geometrik geçme bordürü, akant yaprağı bordürü ve asma ağacı motifleri görülmektedir. Kubbe göbeğindeki benzer süslemeler, Aydın Söke Hacı Ziya Bey (1895)¹⁸ ve Aydın Ramazan Paşa (19. yüzyılın sonu) camilerinin kubbe göbekleri ile Söke Hacı Halil Paşa (1898-1899)¹⁹ ve Söke Kocaöner (19. yüzyıl)²⁰ evlerinin tavan göbeklerinde görülmektedir.

15 Aslanapa, 1949, 94-97.

16 Ersoy, 1992, 60-61; Çobanoğlu, 2013, 495.

17 Detaylı için bk., Batur, 1970, 97-112; İnci, 1985, 227.

18 Atıcı, 2018, 114.

19 Atıcı, 2018, 142.

20 Atıcı, 2018, 157.

Mihrap iki yanında plasterlerle sınırlandırılmış üçgen tepelikli cephe düzenlemesine sahiptir. Mihrapta alçı kalıplama tekniğinde bitkisel, geometrik ve nesneli süslemelerle karşılaşmaktadır. Benzer süslemeler 19. yüzyılda Batı Anadolu'da inşa edilen ya da onarılan yapıların mihraplarında da uygulanmıştır²¹.

Caminin kapı ve pencere kemer kilit taşlarında ay-yıldız motifleri yer almaktadır (Fotoğraf 12-13). Osmanlı Devleti'nde ay-yıldız motifi, III. Selim Dönemi (1789-1807) ile birlikte sekiz köşeli yıldız ile beraber devletin temsil motifi şeklinde kullanılmaya başlamıştır²². Osmanlı mimarisinde ay-yıldız motifi kullanımı Ampir üslubunun da etkisiyle II. Mahmud Dönemi'nde görülmeye başlamış ve II. Abdülhamid Dönemi'nde sembolik açıdan mimaride daha sık tercih edilen süsleme öğelerinden birisi olmuştur²³.

Sarı Hüseyin Ağa Medresesi, L planlı klasik Osmanlı medrese şemasını devam ettiren, taşradaki bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Medrese, caminin etrafında L formu oluşturulacak şekilde iki kanat üzerine hücrelerin dizildiği plan şemasına sahiptir. Benzer plan şemasındaki medreselere, İzmir Derviş Ağa (Çukur) (1657)²⁴, İstanbul Feyzullah Efendi (1700-1701)²⁵ ve Eyüp Hacı Beşir Ağa (1734)²⁶ medreseleri örnek verilebilir.

Caminin kuzeyinde medrese hücrelerinin arasında sebil yer almaktadır. Aydın'daki sebillerin plan bakımından kare ya da kareye yakın dikdörtgen planlı olduğu görülmektedir²⁷. Çalışmada incelenen sebil, plan ve malzeme özellikleri bakımından Aydın'daki Efekent Mahallesi Sebili (18. yüzyıl), Güzelhisar Mahallesi Sebili (18. yüzyıl), Namazgah Sebili (18. yüzyıl) ve Malazgirt Meydan Sebili (19- 20. yüzyıl) ile benzerlik göstermektedir²⁸.

Sarı Hüseyin Ağa Camisi'nin haziresinde Osmanlı Dönemi'ne ait beş, Cumhuriyet Dönemi'ne ait dört mezar taşı, biçim, başlık, süsleme ve kitabe özellikleri itibarıyla değerlendirilmiştir²⁹.

Mezarlar çalışmalarda toprak, çerçevesi, kapak taşı, sandukalı ve sandık (lahit) mezarlar olmak üzere beş farklı türde ele alınmıştır³⁰. Çalışma kapsamında incelenen haziredeki mezarların dördü sandukalı (1.4.6, 1.4.7, 1.4.8, 1.4.9), ikisi çerçevesi mezar

21 19. yüzyılda benzer mihraplar için bkz., Atıcı, 2023.

22 Eyice, 1991, 297-298.

23 Aydın, 2012, 74-78.

24 Karaçar, 2019, 190.

25 Ahunbay, 1994a, 308-309.

26 Ahunbay, 1994b, 468-469.

27 Yılmaz, 2010, 138.

28 Yılmaz, 2010, Tablo 5.

29 Haziredeki mezar taşlarının değerlendirmesinde yararlanılan yayınlar için bk., Çal ve Ataoğuz Çal, 2008, 60; Çal ve İltar, 2011, 45; Laquer, 1984, 263-273; Beyazıt, Çelemeoğlu ve Atıcı, 2021; Yazar, 2022; Atıcı ve Yazar, 2023.

30 Çal, 2015, 306.

türünde (1.4.3, 1.4.4) olup üç mezarın türü şahideleri serbest vaziyette olduğu için tespit edilememiştir.

Hazirede incelenen mezar taşları gövde yatay kesitleri, başlıkları, süslemeleri, kitabeleri, malzeme ve teknik özellikleri bakımından değerlendirilmiştir.

Haziredeki mezar taşları gövde yatay kesitlerine göre incelendiğinde üç gruba ayrılmaktadır. Birinci gruptaki gövde yatay kesitlerinin ön ve arka yüzeylerinin genişlikleri birbirinden farklı düşey dikdörtgen formlu olup şahidelerin ön köşelikleri dik açılı, arka köşelikleri ise içbükey kavislidir. Çalışmada incelenen iki başucu şahidesi bu gruba girmektedir (1.4.1, 1.4.2)³¹. İkinci grupta ele alınan gövde yatay kesitinin ön ve arka yüzeyleri düşey dikdörtgen formlu olup ön ve arka köşelikleri dik açılıdır. İncelenen mezar taşlarından beşi bu gruba girmektedir (1.4.5, 1.4.6, 1.4.7, 1.4.8, 1.4.9)³². Mezar taşlarının gövde yatay kesitlerine göre üçüncü gruptaki örneklerde düşey dikdörtgen formlu ön ve arka yüzeylerinin genişlikleri birbirlerinden farklı olup ön köşelikleri dik açılı, arka köşelikleri ise dışbükey kavislidir. Haziredeki iki şahidenin gövde yatay kesiti bu gruba aittir (1.4.3, 1.4.4)³³.

Başlıklarına göre mezar taşları incelenirken kadın ve erkek olmak üzere iki grupta değerlendirilmektedir. Çalışma kapsamında incelenen yedi mezarın kadınlara, iki mezarın erkeklere ait olduğu tespit edilmiştir. Kadın mezar taşları arasında üçü bitkisel tepelikli, ikisi prizmatik tepelikli, biri sivri kemerli, biri üçgen tepeliklidir. Erkek mezar taşları prizmatik tepeliklidir.

İncelenen beş mezarın başucu şahidelerinin başlıklarında ve ayakucu şahidelerinin ön yüzlerinde bitkisel bezemeler görülmektedir. Bezemeli mezarların üçünün hem ayakucu şahidesinde hem de başucu şahidesinde bezeme tespit edilmiştir.

Osmanlı mezar taşlarında en yaygın karşılaşılan süsleme türü bitkisel bezemedir³⁴. Mezar taşlarındaki bitkisel bezeme; akant yaprakları, asma ağacı, servi ağacı, vazodan çıkan stilize çiçekler ve çelenkler şeklindedir.

Katalog 1.4.2 ve 1.4.5 numaralı mezar taşlarının bitkisel tepeliklerinde akant yaprakları yer almaktadır. Osmanlı sanatında 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlayan Batılı sanat akımlarının etkisiyle birlikte hem mimari bezemede hem de mezar taşlarında dönemin modası olarak akant yaprağı sıklıkla kullanılmıştır³⁵.

31 Benzer gövde yatay kesitini Halit Çal ve Özlem Ataoğuz Çal çalışmalarında 1-a olarak isimlendirilmiştir. Çal ve Ataoğuz Çal, 2008, 60.

32 Benzer gövde yatay kesitini Halit Çal ve Özlem Ataoğuz Çal çalışmalarında 2-a olarak isimlendirilmiştir. Çal ve Ataoğuz Çal, 2008, 60.

33 Benzer gövde yatay kesitini Halit Çal ve Özlem Ataoğuz Çal, çalışmalarında 3-a olarak isimlendirilmiştir. Çal ve Ataoğuz Çal, 2008, 60.

34 Laquer, 1984, 263-273.

35 Kuban, 1973, 239; Ülgen, 1990, 67-71.

Mezar taşlarında akant yaprağı bezemesi görülen örnekler Aydın³⁶, Denizli³⁷, Manisa³⁸ ve İzmir³⁹ de karşılaşılmaktadır.

İncelenen mezar taşları arasında katalog 1.4.2 numaralı mezarın ayakucu şahidesinin ön yüzeyinde asma ağacı motifi kıvrım yapan dallarıyla servi ağacına sarılarak yükselmektedir. Asma ağacı motifi Sümer ve Hitit Dönemi inanışlarından yola çıkılarak cennet bitkisi olarak kabul edilmiş ve asmanın sonsuzluğu, üzümün ise bereketi sembolize ettiği belirtilmiştir⁴⁰. Asya kültürlerinden Anadolu'ya aktarıldığı düşünülen asma ağacı motifi, geç Osmanlı Dönemi'nde Batılı sanat akımlarının etkisiyle yaygınlaşmıştır⁴¹. İslami inanişaya göre "ecel şerbeti içmek" manasında yorumlanan asma ağacı motifinde üzüm salkımı bereketi, yaprakları ise sonsuzluğun nişanı olarak mezar taşlarına işlenmiştir⁴². Mezar taşlarında asma ağacı bezemesi görülen örnekler Aydın⁴³, Denizli⁴⁴, Manisa⁴⁵ ve İzmir⁴⁶ de rastlanılmaktadır.

Çalışmada incelenen katalog 1.4.1 ve 1.4.2 numaralı mezarların ayakucu şahidelerinin yüzeyinde servi ağacı motifleri yer almaktadır. Servi ağacı motifi, Türk sanatında farklı tekniklerde ve alanlarda bezeme unsuru olarak kullanılmıştır ve hayat ağacı ile ölümsüzlüğün sembolü olarak da kabul edilmiştir⁴⁷. Servi ağaçları uzun boyları, sonsuzluk, ölümsüzlük ve uç kısımlarındaki kıvrılmalar nedeniyle yaradan karşısındaki teslimiyeti sembolize etmesiyle mezar taşlarında karşılaşılmaktadır⁴⁸. Ayrıca servi ağacının elif harfine benzerliğiyle Allah'ın isimleriyle bağdaştırılmasıyla vahdeti çağrıştırması gibi ikonografik anlamları da vardır. Servi ağacı motifleri, Aydın⁴⁹, Denizli⁵⁰, Manisa⁵¹ ve İzmir⁵² mezar taşlarında da görülmektedir.

Katalog 1.4.1 ve 1.4.2 numaralı mezarların başucu şahidelerinin bitki tepelikli başlıklarında vazodan çıkan çiçekler yer almaktadır. Vazo içine çiçek yerleştirme, Uzak

36 Kurukaya, 2014, 246; Varol, 2019, 1196; Kılavuz, 2013, 92.

37 Beyazıt, Çelemeoğlu ve Atıcı, 2021, 763.

38 Biçici, 2004, 768-679.

39 Daş, 2012, 67-99; Yılmaz, 2013, 470-471. Bulut, 2010, 447.

40 Gezgin, 2007, 19-27.

41 Çoruhlu, 2000, 119-127.

42 Çal ve İltar, 2011, 45.

43 Kurukaya, 2014, 246; Varol, 2019, 1228.

44 Beyazıt, Çelemeoğlu, Atıcı, 2021, 759-760.

45 Biçici, 2004, 770.

46 Yılmaz, 2013, 276, 277, 384, 449.

47 Çulpan, 1961, 122.

48 Oğuz, 1983, 31-32.

49 Kurukaya, 2014, 244-245; Varol, 2019, 1198.

50 Beyazıt, Çelemeoğlu ve Atıcı, 2021, 758-759.

51 Biçici, 2004, 778-780.

52 Biçici, 2009, 109-150; Yılmaz, 2013, 475-476.

Doğu'da ortaya çıkan ve Çinlilerle olan ilişkileri sonucunda Türkler tarafından benimsendiği kabul edilmektedir⁵³. Vazodan çıkan çiçekler Türk sanatına Osmanlılarla birlikte giren bir bezeme ögesi olarak; seramiklerde, duvar çinilerinde, minyatürlerde, mimari eserlerde ve mezar taşlarında görülmektedir⁵⁴. Ayrıca Osmanlı kültüründe insanların dostlarına hediye olarak saksıda çiçek vermesiyle de ilişkilendirilen vazodan çıkan çiçekler mezar taşlarında bezeme unsuru olarak kullanılmıştır⁵⁵. Aydın⁵⁶, Denizli⁵⁷, Manisa⁵⁸ ve İzmir⁵⁹ mezar taşlarında da vazodan çıkan çiçek süslemesiyle karşılaşılmaktadır.

Hazirede incelenen Osmanlı Dönemi'ne ait beş, Cumhuriyet Dönemi'nde Osmanlı geleneğini devam ettiren dört mezardan en erken tarihli olanı 1869, en geç tarihli olanı 1979 yılına aittir. Şahide kitabeleri mezar taşlarının gövdesinin ön yüzeyine kartuşlu (1.4.1, 1.4.2, 1.4.5) ve kartuşsuz (1.4.3, 1.4.4, 1.4.6, 1.4.7, 1.4.8, 1.4.9) olarak işlenmiştir. Kitabeler dört şahidede sağdan sola (1.4.3, 1.4.7, 1.4.8, 1.4.9), dört şahidede sağdan sola yükselen diyagonal yönlü (1.4.1, 1.4.2, 1.4.4, 1.4.5) ve bir şahidede ise soldan sağa yükselen diyagonal yönlü (1.4.6) olarak yazılmıştır. Osmanlı Dönemi mezar taşlarında sülüs (1.4.2, 1.4.5.) ve talik (1.4.1, 1.4.3, 1.4.4) hatlı olarak iki yazı türü görülmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde Osmanlı geleneğini devam ettiren mezar taşlarının kitabeleri Latin harfleriyle yazılıdır.

Mezar taşlarının yazıları içerik itibariyle başlangıç ifadesi, manzume, meslek, kimlik, dua isteme, durum bildirme ve tarih bölümlerinden meydana gelmektedir.

Mezar taşlarından dördünde başlangıç ifadeleri bulunmaktadır. İncelenen mezar taşlarının birinde Allah'ın bakılığının vurgulandığı "Hüve'l Bâki" (Ölümsüz ve ebedi olan sadece O'dur) lafzı görülmektedir (1.4.5). Başlangıç ifadeleri arasında İslam inancıyla bağdaşmayan özellikle Batılı etkiler sonucunda vefat edenin arkasından duyulan üzüntüyü ve serzenişini belirten "ah mine'l mevt" (1.4.1, 1.4.2) ve "ah ölüm" (1.4.3, 1.4.4) ifadeleri görülmektedir.

Şahidelerin başlangıç ifadelerinden sonra beyitler şeklinde manzumelerin yazıldığı bölüm yer almaktadır. Manzumelerde genellikle genç yaşta vefat eden kişinin yakınlarının üzüntüleri; "Gonca-veş soldurdu ömrün rüzgâr, Nice bir gam almadan dünyadan ol cismim, iftirâk (ayrılık) hüzn cümle cânâ teesür eyledi" (1.4.1) ve Nazeninimiz gitti cennet bağına Hasret kaldı validesi canına" (1.4.5) ifadeleriyle dile getirilmiştir.

Mezar taşlarında vefat eden kişilerin isimlerinden önce öleni hayırla anmaya yönelik merhum ve mağfur (1.4.1) ile merhume (1.4.2) gibi ifadeler bulunmaktadır⁶⁰.

53 Akar, 1969, 268.

54 Akar, 1969, 267-272.

55 Çal ve Ataoguz Çal, 2008, 33.

56 Kurukaya, 2014, 197; Varol, 2019, 669.

57 Beyazıt, Çelemoğlu ve Atıcı, 2021, 778-782.

58 Biçici, 2004, 770.

59 Daş, 2012, 127-133; Yılmaz, 2013, 482-483.

60 Laquer, 1997, 85.

Mezarlar kimlikleri bakımından incelendiğinde ikisi (1.4.6 ve 1.4.8) dışında tamamının kadınlara ait olduğu anlaşılmaktadır. Mezar taşlarında vefat eden kişilerin isimlerinden önce babalarının isimlerine yer verilmiştir. İncelenen iki mezar taşında vefat edenlerin isimlerinden önce “Sarı Hüseyin Ağa’nın kerimesi” şeklinde baba adları yazılıdır (1.4.3, 1.4.4). Bir mezar taşında mezar sahibinin isminden önce “Kunduracı Mehmet kerimesi” ifadesiyle vefat eden kişinin hem baba adı hem de mesleği belirtilmiştir.

Hazirede incelenen mezar taşlarının son satırlarında “Ruhuna Fatiha” (1.4.1, 1.4.2, 1.4.4, 1.4.5, 1.4.6, 1.4.7, 1.4.8, 1.4.9) şeklinde insanlarda dua istekleri belirtilmiştir.

Şahidelerde durum bildirme kısa ya da uzun manzume kalıplarla verildiği görülmektedir⁶¹. Mezar taşlarında durum bildirme genellikle kişilerin ağzından ölümün anlatıldığı bölüm olarak bilinmektedir⁶². Mezar taşlarından 1.4.3 numaralı şahidede vefat edenin ağzından ölüm “Bir kuş idim, uçtum yuvadan, ölüm ayırdı, anam ile babamdan” ifadeleriyle bildirilmiştir.

1.4.6 numaralı şahidede “Fakirdi kimsesizdi Yüreği Hilesizdi Çalıştı zengin oldu Dünyada rahat buldu Güle güle yaşardı Tanrısına tapardı Fenalıkta sakınır Halka iyilik yapardı” ifadeleri ile vefat eden kişi hakkında bilgi verilmiştir.

Hazirede 1.4.7 numaralı mezarda “Ey Zair oku bu taşı Sarı Hüseyin Ağa eşi Hanife’nin mezarıdır. Sağlığında Hakk’a taptı. Yoksullara yardım yaptı. Temiz yürekli bayandı, vefat etti. Ah biçare pek yazık oldu” ifadeleri ile vefat eden kişi hakkında durum bildirilmiştir.

Mezar taşlarından üçünde tarih başta, altısında sonda verilmiştir. Tarihlerin dördü hicri takvime göre biri Osmanlıca rakamlarla miladi takvime, dördü Latin rakamlarıyla miladi takvime göre düşülmüştür. Şahidelerin birinde tarih hicri, ikisinde miladi takvime göre gün-ay-yıl olarak (1.4.1) diğerlerinde sadece yıl olarak yazılmıştır.

İncelenen mezar taşlarının tamamı mermerden yapılmıştır. Mezar taşlarının yüzeylerine kitabe ve süslemeler kazıma (1.4.3, 1.4.4, 1.4.7) ve kabartma tekniğinde (1.4.1, 1.4.2, 1.4.4, 1.4.5, 1.4.6, 1.4.7, 1.4.9) işlenmiştir. Kabartma tekniğinde desen ve harfler taşın yüzeyine çizildikten sonra etrafında kalan yüzeyler sivri uçlu aletlerle oyularak meydana getirilmektedir⁶³. Hazirelerde incelenen mezar taşlarının nerede ve kim tarafından yapıldığı hakkında elimizde şimdilik bir bilgi bulunmamaktadır.

Sonuç

Sarı Hüseyin Ağa Külliyesi, cami, medrese, sebil ve hazireden müteşekkil mütevazı düzeni ile Anadolu Türk mimarisini içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Cami merkezli kurulan külliyenin kuzeydoğusunda medrese ve sebil, batısında hazire bulunmaktadır.

Külliye elemanlarından birisi olan Sarı Hüseyin Ağa Camisi Osmanlı mimarisinin geç döneminde inşa edilmiş tek kubbeli kübik gövdeli camilere bir örnektir. Cami, iç

61 Çal, 2015, 325.

62 Beyazıt, Çelemoğlu ve Atıcı, 2021, 809.

63 Sözen ve Tanyeli, 2010, 152.

mekân kurgusunda mihrap yönündeki kubbeli mekânın kuzeyine eklenen üç bölümlü birimle harim mekânının dikdörtgene uzatılmasıyla tek kubbeli kübik gövdeli yapılardan farklılık göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Osmanlı mimarisinin erken döneminde harim mekânını genişletme çabaları olarak açıklanan bu uygulama geç dönem camilerinde erken dönemin aksine hünkâr mahfili ile minarenin kaynaşmasıyla açıklanmaktadır. Sarı Hüseyin Ağa Camisi'nin mihrap yönündeki kubbeli mekânın kuzeyine eklenen üç bölümlü birim harim mekânının genişletilmesi çabaları olarak değerlendirilebilir.

Caminin kapı ve pencere sövelerinde taş, mihrabında, kubbe yüzeyinde ve kornişlerinde alçı bezemeler dönemin modasına uygun olarak akant yaprakları, asma ağacı, ay-yıldız motifleri şeklinde görülmektedir. Caminin süslemeleri üslup bakımından değerlendirildiğinde 18. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar Batı Anadolu'da görülen motif ve kompozisyonlar oldukları anlaşılmaktadır.

Külliye, caminin yanı sıra medrese, sebil ve hazireden müteşekkil mütevazı düzeniyle Anadolu Türk mimarisi içerisinde önemli bir yer teşkil etmekle birlikte, külliye bünyesinde bulunan medrese ile sebil, fonksiyonları düşünüldüğünde köydeki toplumsal yapıya anlam kazandıran öğeler olarak belirmektedir. Anıtsal yapıların yanı sıra köyün dini, eğitim ve su gibi sosyokültürel ihtiyaçlarının yansıtan bu tarz küçük eserler, kültürel mirasımızın zenginliğini ortaya koyan önemli parçalardır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (1994a). Feyzullah Efendi Külliyesi, İstanbul Ansiklopedisi (C. III, 308-309), İstanbul.
- Ahunbay, Z. (1994b). Hacı Beşir Ağa Darül-hadisi, İstanbul Ansiklopedisi (C.III, 468-469). İstanbul.
- Akar, A. (1969). Tezyini Sanatımızda Vazo Motifleri. *Vakıflar Dergisi*, 8, 267-272.
- Aslanapa, O. (1949). *Edirne'de Osmanlı Devri Âbideleri*, İstanbul.
- Aslanapa, O. (1986). *Osmanlı Devri Mimarisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Atıcı, A. (2018). *Söke'de Türk Mimarisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Atıcı, A. (2023). *19. Yüzyılda Aydın Vilayeti (İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa) Alçı Mihraplar*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Atıcı, A. ve Yazar, T. (2023). *İmranlı (Ümraniye) Boğazören Köyü Eski Mezarlık'taki Taş Sandukalar ve Koçgiri Mezar Taşları Üzerine Değerlendirme*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Aydın, Ö. (2012). Sultan II. Abdülhamit Dönemi Yapılarında İmparatoru/İmparatorluğu Temsil Eden Semboller I. *Mimarlık*, 364, 74-78.
- Başaran, M. ve Sarıbey Haykıran, A. (2018). *19. Yüzyıl Arşiv Belgelerinde İncirliova*. Aydın: İncirliova Belediyesi Kültür Yayınları.
- Batur, S. (1970). Ondokuzuncu Yüzyılın Büyük Camilerinde Son Cemaat Yeri Ve Hünkâr Mahfili Sorunu Üzerine. *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, 2, 97-112, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Beyazıt, M., Çelemoğlu, Ş. ve Atıcı, A. (2021) *Denizli-Kale Yukarı Mezarlık'ta Osmanlı Geleneğini Devam Ettiren Cumhuriyet Dönemi Mezar Taşları*. (ed. Yasemin Beyazıt), Ankara: Nobel Bilimsel Yayınlar.
- Biçici, H. K. (2004). *Manisa Gördes'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Biçici, H. K. (2009). Tire Müzesinde Bulunan Süslemeli Mezar Taşlarından Bazı Örnekler (XVII-XIX.yy)". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51 (1), 109-150.
- Bulut, F. (2010). *İzmir-Urla Merkezdeki Cami Hazirelerinde Bulunan Osmanlı*

Dönemi Mezar Taşları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Çal, H. ve Ataoğuz Çal, Ö. (2008). *Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları.* Ankara: Kastamonu Belediyesi Yayınları.
- Çal, H. ve İltar, G. (2011). *Giresun İli Mezar Taşları.* Ankara: Giresun Valiliği Yayınları.
- Çal, H. (2015). Türklerde Mezar-Mezar Taşları. *Aile Yazıları*, (Ed. Saim Sakaoğlu, Mehmet Aça, Pervin Ergun), 8/295-332. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Çobanoğlu, A. V. (2013). Yeşilcami Külliyesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, 495-496) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2000). Eyüp Çevresindeki Mezar Taşlarında Görülen Kase İçinde Meyve Tasvirlerinin Sembolizmi. *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler (28-30 Mayıs 1999)*. 119-127. İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çulpan, C. (1961). *Antik Devirlerden Zamanımıza Kadar İlahiyat-Edebiyat-Tıp ve Sanat Tarihlerinde Serviler.* İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Darkot, D. Ve Yinanç, M. H. (1944). “Aydın”, *İslam Ansiklopedisi* (C. II, 61-63) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Daş, E. (2012). *İzmir’de Taş Çiçekler.* İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Dilaver, S. (1971). Anadolu’daki Tek Kubbeli Selçuklu Mescitlerinin Mimarlık Tarihi Yönünden Önemi. *Sanat Tarihi Yıllığı Dergisi*, 7, 17-28.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. URL: <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C3%821-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/330/37-ayet-tefsiri> (Erişim tarihi 22.07.2024).
- Durukan, A. (1997). Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Cami Tipolojisi Üzerine Bir Deneme. *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri.* (Ed. Azize Aktaş Yasa ve Sevay Okay Atılğan), 169-175. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Emecen, F. (1991). Aydın. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 21, 236-237) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Ersoy, B. (1992). Edirne Şah Melek Camii'nin Tanıtımı ve Mimari Özellikleri Hakkında Düşünceler. *Sanat Tarihi Dergisi*, (6/6), 47-66.
- Eyice, S. (1988-1989). İznik. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (1/4), 65-116.
- Eyice, S. (1991). Ayyıldız. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 4, 297-298) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gezgin, D. (2007). *Bitki Mitosları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gökbel, A. ve Şölen, H. (1936). *Aydın İli Tarihi*, Aydın: Ahmed İhsan Basımevi.
- Gürgen, İ. (2015). *XV.-XVI. Yüzyıllarda Güzelhisar Kazası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- İnci, N. (1985). 18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilik. *Vakıflar Dergisi*, 19, 223-236.
- İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 10.03.2004 gün 12494 sayılı karar.
- Karaçar, E. (2019). *Ödemiş'te Osmanlı Dönemi Mimarisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kılavuz, B. N. (2013). Bozdoğan-Yazıkent Beldesi Mezarlığı Süslemeli Kadın Mezar Taşları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32 (57), 77-110.
- Kuban, D. (1973). *100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Kurukaya, N. (2014). *Aydın Merkezdeki Mezar Taşları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Laquer, H. P. (1984). Osmanlı Mezar Taşlarını Süslemesinde Bitkisel Motifler. *Suut Kemal Yetkin'e Armağan Kitabı*. 263-273. Ankara: Hacettepe Armağan Dizisi.
- Laquer, H. P. (1997). *Hüve'l Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezartaşları*. (Selahattin Dilidüzgün Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Oğuz, B. (1983). *Mezar Taşlarında Simgeleşen İnançlar*. İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2010). *Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü. URL: <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/cografi/37.867444898436936/27.67990350723267> (Erişim Tarihi 22 Mart 2024)
- Ülgen, A. (1990). Tanzimat Günlerinde Türk Mimari Üslûbu. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3/7, 67-71.
- Varol, A. H. (2019). *Aydın Kuşadası Adalızade mezarlığı Osmanlı mezar taşları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yazar, T. (2022). *Niksar Melikgazi Mezarlığı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yılmaz, M. (2010). *Aydın İli Merkezi'ndeki Tarihi Su Yapıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yılmaz, E. (2013). *İzmir-Ödemiş'teki Türk-İslam Devri Mezar Taşları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Hakem Değerlendirmesi: Çift “kör” hakem incelemesi.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek aldığını beyan etmemiştir.

Peer-review: Double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Makaleler, ilk başvurudan yayın aşamasına değin, ön inceleme, hakem değerlendirme, editör ve İngilizce editörü inceleme süreçlerinde görülen ihtiyaçlara göre, gözden geçirme ve düzeltme yapılabilmesi amacıyla yazara en az bir kere geri gönderilmekte ve yayın öncesinde de yazarın son durum onayı alınmaktadır. Yoğunluk ve personel sıkıntısı dolayısıyla dergi tarafından ayrıca nihai, detaylı bir redaksiyon işlemi yapılamamaktadır. Dilin kullanımı, imlâ ve redaksiyonla ilgili hususlar ve kullanılan görsellerin kalitesi yazarların sorumluluğundadır.

From the first submission to the publication stage, articles are returned to the author at least once for review and correction, depending on the needs encountered during the preliminary review, peer review, editor and English editor review processes. In addition, the author's approval is obtained for the final version of the article in publication format before publication. Due to the density, and lack of personnel, no additional redaction (editing the writing/typing) is performed by the journal. The language usage, expressing style, spelling, typing and reduction matters and the quality of the images used are the responsibility of the authors.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi | *Ege University, Faculty of Letters*
Sanat Tarihi Dergisi | **Journal of Art History**
ISSN 1300-5707 | e-ISSN 2636-8064
Cilt: 33, Sayı: 2, Ekim 2024 | *Volume: 33, Issue: 2, October 2024*

Sahibi (Owner): Ege Üniv. Edebiyat Fak. adına Dekan (On behalf of Ege Univ. Faculty of Letters, Dean): Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ ♦ Editörler (Editors): Dr. Ender ÖZBAY, Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY ♦ Yayın Kurulu (Editorial Board): Prof. Dr. Semra DAŞCI, Doç. Dr. Lale DOĞER, Doç. Dr. Sevinç GÖK İPEKÇİOĞLU ♦ İngilizce Editörü (English Language Editor): Dr. Öğr. Üyesi Elvan KARAMAN MEZ ♦ Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Doç. Dr. Hasan UÇAR ♦ Sekreteryar - Grafik Tasarım/Mizapaj - Teknik İşler - Strateji - Süreç Yönetimi (Secretariat - Graphic Designing/page layout - Technical works - Strategy - process management): Ender ÖZBAY

(İlgili sayının bilimsel hakemleri, tüm makaleleri içeren “Sayı Tam Dosyası”nda sunulmuştur.)

(The scientific referees of the relevant issue are presented in the “Full Issue File” containing all articles.)

[İnternet Sayfası \(Acık Erisim\)](#)

[İnternet Page \(Open Access\)](#)

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

Clarivate
Analytics

ESCI
Emerging Sources Citation Index

ULAKBİM
TR DİZİN

EBSCO

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Crossref

SÖBIAD

**INDEX
ISLAMICUS**